

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора економічних наук Колбушкіна Ю.П.
на дисертаційну роботу **Рамазанова Владислава Андрійовича**
«Науково-методичне забезпечення економічної ефективності диверсифікації
постачання природного газу в Україну»,
яка представлена до захисту у спеціалізовану вчену раду Д 44.052.03
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.03 - «Економіка та управління національним господарством»

Актуальність

Дисертаційна робота Рамазанова В.А. присвячена забезпеченню енергетичної безпеки України й обґрунтування економічної ефективності диверсифікації джерел та шляхів постачання природного газу в умовах ускладнення функціонування міжнародних енергетичних ринків. Розв'язання цього завдання потребує врахування всіх стратегічно важливих суспільно-політичних, географічних, економічних перешкод, обґрунтування економічної ефективності реального втілення в життя диверсифікаційних проектів, що визначається низкою різноманітних факторів (надійність постачальників, їхні можливості постачання необхідних обсягів природного газу, вартість будівництва нових чи модернізації існуючих транспортних коридорів, динаміка транспортних тарифів, прогностичні ціни для споживачів тощо). Збереження значного рівня споживання природного газу в економіці України ставить під загрозу енергетичну безпеку. Водночас проблема диверсифікації шляхів постачання природного газу в Україні не лише суто економічна, вона є соціальною, оскільки сценарії її розв'язання безпосередньо впливають на рівень життя населення, стійкість функціонування житлово-комунального господарства тощо, стабільність підприємницької діяльності. Тому дослідження науково-методичного забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну, видається доволі актуальною задачею. Тема дисертації пов'язана із пріоритетними напрямками розвитку економіки.

Представлена на розгляд дисертаційна робота Рамазанова Владислава Андрійовича на тему «Науково-методичне забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну» виконана у рамках діючого нормативно-правового забезпечення та з урахуванням євроінтеграційного вектора розвитку України. Зокрема, робота базується на таких ключових документах: «Угода про Асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» (2014 р.); «Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (2017 р.); «Стратегія національної безпеки України» (2020 р.); «Національна економічна стратегія на період до 2030 року» (2021 р.).

Наукова новизна та практична значимість

Наукова новизна роботи полягає у розробленні теоретичних положень та науково-методичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну.

Наукову цінність представляють такі результати дослідження:

науково-методичні підходи забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну в контексті енергетичної безпеки, а також стабілізації енергозабезпечення країни;

методичні підходи до оцінювання особливостей країн – потенційних постачальників скрапленого природного газу в Україну, які, на відміну від існуючих, ураховують відстань транспортування, доведені запаси газу, рівень видобутку, розвинутість інфраструктури скраплення, наявність вільних обсягів та сприяють

прийняттю економічно доцільних рішень щодо джерел імпортування природного газу; науково-методичні розробки щодо запровадження комплексного підходу з метою оцінювання можливостей газозабезпечення України з урахуванням видобутку природного газу, а також пропонований інструментарій оцінювання конкуруючих диверсифікаційних проектів та визначення їх економічної ефективності;

підходи щодо визначення обґрунтування різних схем забезпечення безперебійного постачання природного газу в Європу територією України та оцінювання можливості реверсних поставок газу.

Практичне значення роботи полягає у тому, що розроблені в дисертації підходи й рекомендації становлять основу науково-методичного забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україні. Одержані результати дослідження розглянуто, схвально оцінено та використано у діяльності Міністерства енергетики України, зокрема зазначено про практичну цінність розробленого автором науково-методичного забезпечення оцінювання економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу.

Практичне значення одержаних результатів дисертації підтверджено довідками від ТОВ «Оператор газотранспортної системи», де конкретизовано внесок автора щодо обґрунтування підходів із забезпечення підвищення рівня енергетичної безпеки, інтеграції ринку природного газу України до ринку Енергетичного співтовариства, оцінювання ефективності реалізації окремих проектів диверсифікації джерел та маршрутів поставки природного газу; АТ «Укртрансгаз», де автором запропоновано економічно обґрунтовану модель ефективного управління газовим хабом та перспективи участі України у Європейському газовому ринку; ТОВ «НТП «БУРОВА ТЕХНІКА», де зазначено, що автором здійснено оцінку впливу внутрішнього видобування на ринок природного газу в Україні.

Достовірність результатів

Достовірність наведених результатів досліджень та обґрунтованість висновків і рекомендацій, сформульованих та запропонованих автором, підтверджується коректністю постановки та розв'язання теоретичних та практичних задач. Наукові положення та результати дисертаційної роботи характеризуються достатнім ступенем вірогідності, обґрунтованості та наукової новизни, що забезпечено використанням значної кількості сучасних методів теоретичного і практичного дослідження, великим обсягом статистичних даних, узагальненням наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, спеціалістів із розглядуваної проблеми, використанням чинної нормативно-правової бази.

Інформаційною базою дослідження слугували: закони України, Укази Президента України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, офіційні видання європейських та вітчизняних дослідницьких центрів, офіційні публікації Європейського Союзу та інших міжнародних організацій, результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених з питань формування ефективного механізму забезпечення енергетичної безпеки України й обґрунтування науково-методичних підходів щодо економічної ефективності диверсифікації джерел та шляхів постачання природного газу в умовах ускладнення функціонування міжнародних енергетичних ринків.

Повнота викладення результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях та апробація роботи

Автореферат відображає основні положення дисертації, де викладено теоретичні та практичні дослідження науково-методичного забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україні.

Основні наукові результати досліджень викладено опубліковано у 23-х наукових

працях, серед яких 8 статей у фахових наукових виданнях України, з яких 3 входять до міжнародних наукометричних баз, 15 тез у матеріалах наукових конференцій.

Оцінка результатів досліджень, виконаних в окремих розділах дисертації

На рецензію подано дисертацію, автореферат і опубліковані роботи. Розглядувана дисертаційна робота містить: анотацію, вступ, три розділи, загальні висновки, список використаних джерел із 125 найменувань - всього 212 сторінок, включаючи рисунки та таблиці, а також 10 додатків.

Вступ містить традиційні рубрики, що відображають коротку характеристику дисертаційної роботи.

У першому розділі дисертації досліджено концептуальні підходи до визначення енергетичної безпеки, її складових і шляхів забезпечення в Україні; з'ясовано місце диверсифікації постачання природного газу в системі факторів забезпечення енергетичної безпеки країни та зміст державної політики диверсифікації джерел і шляхів постачання природного газу; узагальнено напрями збалансування енергетичної системи та перспективи розвитку енергетичного ринку України.

Наукові розробки зарубіжних і вітчизняних вчених у різних галузях знань стали вагомим внеском у розвиток досліджень з питань диверсифікації джерел та шляхів постачання природного газу в Україну та її економічної ефективності.

Доведено відсутність методологічних підходів економічного моделювання роботи енергетичних ринків, незважаючи на проведення реформи ринку природного газу, яка базується на впровадженні Україною положень третього енергетичного пакету ЄС, спрямованих на створення конкурентних та недискримінаційних умов на внутрішньому енергетичному ринку.

Визначено, що перспективи ринку природного газу в Україні лежать у площині встановлення прозорого та конкурентного внутрішнього ринку та інтеграції газового ринку до світових ринків.

Для успішного розвитку галузі необхідні стабільні, конкурентні правила гри та відкриття ринку для надходження іноземних інвестицій, диверсифікації джерел та шляхів постачання на ринок енергоресурсів, зокрема природного газу.

Крім того, досліджено роль та місце газотранспортної системи в забезпеченні диверсифікації постачання природного газу в Україну.

У другому розділі, досліджено структуру й особливості розвитку ринку природного газу України як складової європейського енергетичного ринку, а також виявлено тенденції диверсифікації ринку природного газу країни в напрямку забезпечення енергетичної безпеки; запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання рівня диверсифікації ринку природного газу в Україні; визначено підходи до вдосконалення економічного механізму підвищення енергетичної безпеки України за рахунок диверсифікації постачання природного газу.

Досліджено економічну модель ліквідного ринку природного газу. Впроваджені реформи досі не забезпечили двосторонню та вільну транскордонну торгівлю; правила ліцензування все ще залишаються досить жорсткими з огляду на те, що вони вимагають створення компанії на території України; тарифи та податки є несприятливими та не відповідають європейським стандартам; відсутні прозорі ринкові ціни, існують нечіткі та несприятливі правила постачання кінцевим споживачам тощо.

Обґрунтовано, що створення в Україні газового хабу може стати важливим фактором для входження у європейський газовий ринок. Удосконалено економічну модель ефективного управління газовим хабом як пріоритетного напрямку диверсифікації споживачів послуг із транспортування та зберігання природного газу, яка, на відміну від існуючої, дозволяє визначити основні організаційно-правові засади

забезпечення функціонування ГТС України з урахуванням вимог законодавчих і нормативних актів ЄС.

У третьому розділі запропоновано механізм адаптації ринку природного газу України до ринку природного газу ЄС шляхом диверсифікації імпорту; вдосконалено інструментарій розроблення й реалізації проектного підходу до забезпечення економічної ефективності розбудови газотранспортної інфраструктури та створення газового хабу на території України.

Запропоновано методичний підхід на основі даних, що допускають міжнародне порівняння з метою врахування стану та тенденцій розвитку сусідніх країн і країн із подібними передумовами в процесі державного регулювання енергетичної безпеки та забезпечення диверсифікації джерел та маршрутів постачання природного газу.

Дискусійні положення та зауваження

1. Вважаємо, що з урахуванням поставленої мети дослідження додаткового уточнення потребують загальні принципи аналізу передумов, стратегічних цілей і пріоритетів трансформацій та подальшого розвитку системи газозабезпечення України.

2. Автор слушно наголошує на необхідності вдосконалення методологічних прийомів прогнозування поставок газу через наявні газотранспортні системи для забезпечення прибутковості його транспортування. Було б цікавим одержати оцінку реальних можливостей реверсних поставок газу.

3. У роботі пропонується економічна модель створення та ефективного управління газовим хабом в Україні (п.3.1.), проте доречним уявлятися також і обґрунтування правових засад його створення у сучасних умовах.

4. Автору бажано було б більш повно розкрити характеристики та можливості адаптації газотранспортної системи України до нових умов експлуатації з позицій сформованого європейського ринку природного газу та запропонувати механізм забезпечення її ефективного використання на перспективу.

5. У роботі наведено багатий аналітичний матеріал, цінні підходи щодо забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну. Проте вагомими у розв'язанні поставлених завдань є й урахування необхідності збільшення власного видобутку природного газу, як певного стабілізатора ринкової ситуації, енергетичної безпеки та попередження соціальних викликів в Україні, які є результатом нестабільної цінової політики на вітчизняному ринку природного газу.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях та ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Основні наукові положення й результати досліджень за темою дисертації опубліковано у 23-ти наукових працях, серед яких 8 статей у фахових наукових виданнях України, з яких 3 входять до міжнародних наукометричних баз; з них 3 статті є одноосібними. Автором опубліковано 15 тез у матеріалах міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Опубліковані автором праці за темою дисертації відображають зміст теоретичного, аналітичного й практичного дослідження, викладеного у дисертаційній роботі, що спрямовані на розв'язання поставленої мети дослідження - вдосконалення науково-методичних засад забезпечення диверсифікації постачання природного газу в Україну у контексті забезпечення її енергетичної безпеки та інтеграції до

енергетичного ринку Європейського Союзу.

Докладне ознайомлення з дисертацією Рамазанова В.А. «Науково-методичне забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну», авторефератом та основними публікаціями дозволяє стверджувати, що вони відповідають необхідним вимогам щодо кандидатських дисертацій. Автореферат відображає зміст і структуру роботи, розкриває авторські підходи до розв'язання завдань, що поставлено у дисертації, та дає повне уявлення про виконану роботу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота Рамазанова В.А. «Науково-методичне забезпечення економічної ефективності диверсифікації постачання природного газу в Україну», яка представлена на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, є самостійно виконаною, завершеною науковою працею, в якій одержано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретну наукову проблему – вдосконалення науково-методичних засад забезпечення диверсифікації постачання природного газу в Україну у контексті забезпечення її енергетичної безпеки та інтеграції до енергетичного ринку Європейського Союзу.

За змістом, оформленням, повнотою викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях дисертаційна робота Рамазанова В.А. повністю відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567), що висувуються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, і є особистим внеском здобувача у розвиток економіки та управління національним господарством, а її автор, Рамазанов В.А., заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

**Офіційний опонент, д.е.н.,
начальник департаменту бюджетних розрахунків
та податкового планування
Національної акціонерної компанії
«Нафтогаз України»**

Ю.П. Колбушкін